

СТАН ГНІЗДОВОЇ ПОПУЛЯЦІЇ ОРЛАНА-БІЛОХВИСТА (*HALIAEETUS ALBICILLA*) В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ У 2012–2021 рр.

С.В. Домашевський^{1,2}, С.П. Гащак³

¹ Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник; вул. Преображенська, 25, м. Київ, 02000, Україна
Chernobyl Radiation-Ecological Biosphere Reserve; Preobrazhenska str., 25, Kyiv, 02000, Ukraine

² Український центр досліджень хижих птахів; вул. Жукова, 22-42, м. Київ, 02166, Україна
Ukrainian Birds of Prey Research Center; Zhukov str., 22-42, Kyiv, 02166, Ukraine

³ ГНІО «Чорнобильський центр»; вул. 77-ї Гвардійської дивізії, 11, м. Славутич, Київська обл., 07101, Україна
SRO «Chornobyl Center»; 77th Gvadijskoi Dyvizii str., 11, Slavutych, Kyiv region, 07101, Ukraine

✉ С.В. Домашевський (S.V. Domashevsky), e-mail: domashevsky@gmail.com; Sergey Domashevsky <https://orcid.org/0009-0006-1225-5803>;
 Sergey Gashchak <https://orcid.org/0000-0002-7582-6742>

The state of breeding population of the White-tailed Eagle (*Haliaeetus albicilla*) in the Chernobyl exclusion zone (Northern Ukraine) in 2012–2021. - S.V. Domashevsky, S.P. Gashchak. - *Berkut*. 31 (1-2). 2022. - During 2012–2021, breeding territories of 18 pairs and 14 occupied nests were found. All these territories were confined to wetlands. 10 pairs lived in the Pripyat valley, 6 – in the Uzh valley, and 2 – among the swamps and melioration systems. 11 nests were built on pines, 2 – on black alders, and 1 – on oak. The average height of the nests location was 20.0 ± 1.1 m (15–30, n = 14). Based on the area of the zone, the presence of favourable areas, and the frequency of registration of eagles, it is possible to assume nesting of 18–20 pairs. [Ukrainian].

Key words: Kyiv region, breeding, number, habitat, nest.

Протягом 2012–2021 рр. на території зони виявлені гніздові ділянки 18 пар орланів, знайдено 14 заселених гнізд. Всі гніздові ділянки приурочені до заболочених територій. 10 пар проживало в долині Прип'яті, 6 – Ужа, 2 – серед боліт та меліоративних систем. 11 гнізд збудовані на соснах, 2 – на вільсі чорній, 1 – на дубі. Середня висота розміщення гнізд – 20,0 ± 1,1 м (15–30, n = 14). Виходячи з площі зони, наявності сприятливих ділянок та частоти реєстрації орланів, можна припускати гніздування 18–20 пар.

Ключові слова: Київська область, гніздування, чисельність, біотоп, гніздо.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*) (фото) широко розповсюджений у Євразії*, проте в Україні належить до рідкісних видів, занесений до національної Червоної книги (Гаврилюк, 2009). Підлягає охороні також відповідно до Бернської, Боннської та Вашингтонської конвенцій (Годлевська та ін., 2010). Гніздовий ареал охоплює всю територію країни, окрім гірських масивів Криму та Карпат (Зубаровський, 1977). Найбільша кількість гнізд виявлена вздовж русла Дніпра, у басейнах річок Сіверський Донець та Прип'яті і на Одещині (Гаврилюк, 2009). Протягом останніх десятиліть відбувається зростання чисельності. Якщо у 2009 р. налічувалося до 100–120 гніздових пар (Гаврилюк, 2009), то у 2020 р. – вже 180–200 (М.Н. Гаврилюк, особ. повід.). Аналогічні тенденції описані і для пониззя р. Прип'яті на півночі Київської області, де знаходиться Чорнобильська зона відчуження (далі – ЧЗВ). Якщо в 1980-х рр. там виявлене лише перше гніздування орланів (Полуда, 2000), то надалі їх чисельність оцінювали у 5–10 і більше пар (Легейда і др., 1996; Панов, 2004; Гащак та ін., 2006; Домашевський і др., 2012). Хоча це були здебільшого загальні оцінки, а не реально виявлені гнізда.

У 2016 р. в межах ЧЗВ було створено Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, проте центральні ділянки зони (близько 12% загальної площі) не увійшли до його складу. У той же час, саме тут розташована гніздова ділянка пари орланів і знайдено 3 гнізда. Також це важливі кормові угіддя для багатьох інших пар (водойма-охолоджувач ЧАЕС, річка Прип'яті). У зв'язку з цим, у даній роботі розглядається вся площа ЧЗВ, а не лише заповідника. Вона становить 2600 км², близько 70% вкриті лісом.

* <https://www.iucnredlist.org/species/22695137/206723035>

Мета нашої статті – охарактеризувати сучасний стан гніздового угруповання орлана-білохвоста на території ЧЗВ.

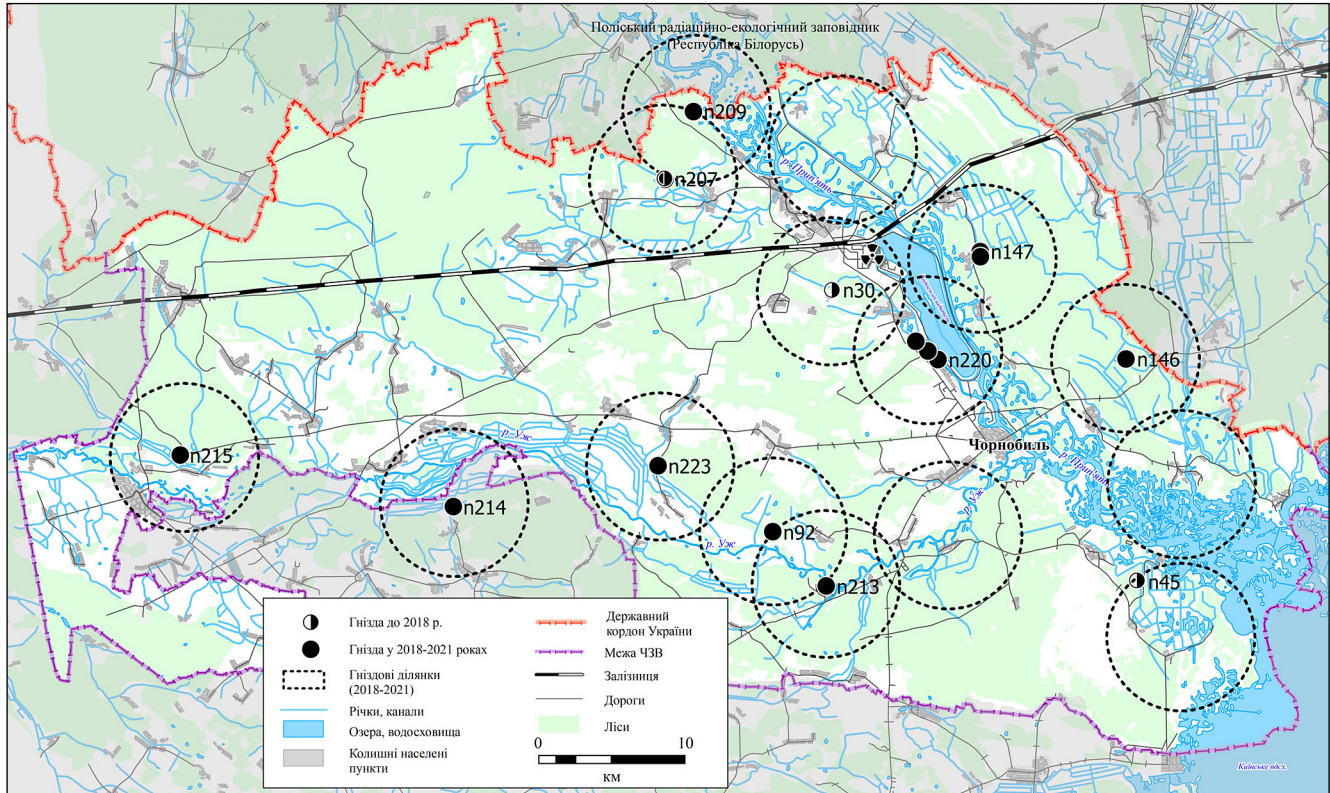
Матеріал і методика

Матеріали, представлені в цій публікації, є результатом спостережень у 2012–2021 рр., які, у свою чергу, продовжують аналогічні попередні дослідження (Домашевський і др., 2012). Для виявлення гнізд та територіальних пар використовувалася методика прочісування середньо- та старовікових лісових масивів, що прилягають до відкритих водно-болотних угідь. Також використовувалися точкові обліки на майданчиках із відкритим оглядом для виявлення птахів із гніздовою поведінкою (шлюбні польоти, занепокоєння, перенесення будівельного матеріалу для гнізда або їжі для пташенят – Домашевський, 2004).

Всі виявлені гнізда та гніздові ділянки мають відповідну нумерацію (рис.). Координати вказані в десяткових градусах у системі WGS84 (табл.). Для гніздових ділянок це приблизно точки їх центрів.

Результати та обговорення

У 2012–2021 рр. нами виявлено 18 гніздових ділянок орланів, знайдено 14 заселених гнізд (рис., табл.). В одному випадку взимку 2021 р. ми виявили три гнізда (n220–n222), розташованих на відстані 1 км одне від одного. Усі вони на час огляду ремонтувалися орланами. Ще на чотирьох ділянках спостерігали орланів, які демонстрували гніздову поведінку, проте гнізд знайти не вдалося. У двох випадках (n207/n209 та n92/n213) відстань між найближчими гніздами становила близько 5 км.

Сучасне поширення орлана-білохвіста на території Чорнобильської зони відчуження.
Recent distribution of the White-tailed Eagle on the territory of the Chernobyl exclusion zone.

Більшість гніздових ділянок мали по одному гнізду. На двох із них (n207/208 та n147/212) було по 2 гнізда (по одному старому).

На двох ділянках (n30, n92), виявлених ще у 2003–2012 рр. (Домашевський и др., 2012), гнізда були або занедбані, або зруйнувалися. Але, як мінімум, одна з них (n30) продовжує займатися, оскільки у 2012–2020 рр. там спостерігали дорослих птахів із гніздовою поведінкою. З тієї ж причини можна вважати актуальною й раніше виявлену гніздову ділянку n45 (Домашевський и др., 2012), хоча місцезнаходження гнізда не встановлено.

Одне з гнізд (n214) формально перебуває поза ЧЗВ, за 1 км від південної межі. Однак у зв'язку з тим, що в пошуках їжі птахи регулярно літають саме на територію зони, ми розглядаємо цю пару як місцеву.

Всі гнізда, виявлені в ЧЗВ, знаходилися поблизу водойм і водно-болотних систем, але тільки одне з них (n213) – безпосередньо біля заплавної стариці, решта – за сотні метрів або навіть за кілометри від найближчих великих озер чи річок. При цьому більшість гнізд розташовані не далі, ніж за 100–150 м від околиці лісового масиву (або великого відкритого простору посеред лісу) й лише одне – за 600 м від найближчого узлісся. Практично всі гнізда виявлені на ділянках лісу віком від 80 до 100 і більше років, виняток становить гніздо у старому вільшанику (60–70 років). До долини Прип'яті приурочене гніздування 10 пар (55,6%), решта птахів гніздяться вздовж долини Ужа – 6 пар (33,3%) і лише 2 (11,1%) – біля заболоченої місцевості та меліоративної системи. Більшість гнізд (11 із 14) були побудовані на верхівках сосен (*Pinus sylvestris*), що від-

повідає абсолютному домінуванню сосни в насадженнях ЧЗВ. Ця порода найчастіше використовується орланами і в інших регіонах України (Гаврилюк, 2002), а також у Польщі та Німеччині (Fischer, 1995; Mizera, 1999). 2 гнізда виявлені на вільсі чорній (*Alnus glutinosa*), 1 – на дубі (*Quercus robur*). Гнізда розташовані переважно на висоті

Дорослий орлан-білохвіст. 10.02.2022 р., околиці с. Усів.
Фото С.В. Домашевського.
An adult White-tailed Eagle in the Chernobyl exclusion zone.

Знахідки гнізд і гніздових ділянок орлана-білохвоста в Чорнобильській зоні відчуження у 2003–2021 рр.
 Finds of nests and breeding territories of the White-tailed Eagle in the Chornobyl exclusion zone in 2003–2021

Точка	Широ- та, °N	Довго- та, °E	Умовна назва ділянки	Дата ре- єстрації	Вид дерева	Висота розта- шуван- ня, м	Від- стань до уз- лісся, м	Вік дере- востану, роки	Примітки
Гнізда									
n30	51,367	30,063	Ступнікове	20.04.2003	сосна	20	150	80–100	Покинута з 2004 р.
n45	51,188	30,365	Оташів	1.06.2003	дуб	15	10	80–100	До 2021 р. птахи не гніздилися.
n49	51,365	30,064	Ступнікове	23.05.2006	сосна	15	10	80–100	Покинута з 2009 р., але пара три- мається ділянки.
n50	51,366	30,063	Ступнікове	23.05.2006	сосна	18	110	80–100	Старе гніздо.
n92	51,219	30,009	Новосілки	22.04.2012	сосна	30	600	110–140	Успішне гніздування у 2021 р.
n207	51,434	29,903	Ст. Шепеличі	6.04.2014	вільха	17	20	60–70	Старе гніздо.
n208	51,434	29,903	Ст. Шепеличі	9.07.2018	вільха	15	10	60–70	Заселене у 2014–2020 рр.
n146	51,324	30,353	Паришів	27.06.2018	сосна	20	130	90–110	Після 2018 р. доля гнізда невідома.
n147	51,390	30,211	Крива Гора	26.06.2018	сосна	20	100	80–100	З 2018 р. гніздо покинуте, заги- нуло дерево.
n209	51,476	29,931	Медин Ліс	27.06.2018	сосна	20	300	70–90	У 2018 р. невдале гніздування.
n212	51,387	30,211	Крива Гора	8.02.2020	сосна	19	40	80–100	Заселене у 2020–2021 рр.
n213	51,186	30,060	Гловниця	1.04.2020	сосна	16	40	100–110	Заселене у 2020–2021 рр.
n214	51,234	29,698	Федорівка	1.06.2019	дуб	24	60	100–130	Фактично гніздо за межами ЧЗВ.
n215	51,265	29,431	Грезля	16.08.2020	сосна	22	160	90–100	Заселене у 2020–2021 рр.
n220	51,324	30,170	Лелів	25.11.2021	сосна	23	15	110–120	Заселене, ремонтувалось у 2021 р.
n221	51,329	30,160	Лелів	25.11.2021	сосна	16	20	80–100	Заселене, ремонтувалось у 2021 р.
n222	51,335	30,148	Лелів	25.11.2021	сосна	17	50	90–100	Заселене, ремонтувалось у 2021 р.
n223	51,259	29,897	Глинка	13.06.2020	сосна	21	150	80–90	Заселене у 2020–2021 рр.
Гніздові ділянки (гніздо не знайдено, координати – приблизно центр ділянки)									
n216	51,353	30,223	Старосілля	27.02.2020					Пара спостерігалась і у 2021 р.
n217	51,452	30,077	Красно	28.06.2019					Пара спостерігалась і у 2021 р.
n218	51,247	30,407	Ладичичі	21.04.2020					Пара спостерігалась і у 2021 р.
n219	51,216	30,179	Ямпіль	14.07.2020					Пара спостерігалась і у 2021 р.
n224	51,154	30,405	Городище	15.07.2019					Пара спостерігалась і у 2021 р.

від 15 до 20 м (9 із 14, див. табл.), тільки одне, побудоване на сосні у глибині лісового масиву (n92), знаходиться на висоті близько 30 м. Середня висота розміщення гнізд, виявлених у 2012–2021 рр. – $20,0 \pm 1,1$ м (15–30, n = 14).

* * *

Таким чином, у 2012–2021 рр. у межах ЧЗВ встановлено гніздування 14 пар орланів та виявлено ще 4 гніздові території. Точна кількість гніздових пар не відома через відсутність індивідуальних міток у птахів та недостатню кількість спостережень. Внаслідок великих розмірів території, її важкодоступності та значної лісистості деякі з них могли бути не знайдені. З урахуванням великої кількості відповідних стацій, наявності кормових ресурсів і частоти реєстрації виду в ЧЗВ може гніздитися 18–20 пар орланів. У сусідньому Поліському радіаційно-екологічному заповіднику Білорусі мешкає 23–25 пар орлана-білохвоста (В.В. Юрко, особ. повід.).

ЛІТЕРАТУРА

Гаврилюк М.Н. (2002): Орлан-білохвіст в Україні: сучасний стан, біологія та охорона. - Автореф. дис. ... канд. біол. наук. К. 1-20.

- Гаврилюк М.Н. (2009): Орлан-білохвіст. - Червона книга України. Тваринний світ. К.: Глобалконсалтинг. 432.
- Гащак С.П., Вишневецький Д.О., Заліський О.О. (2006): Фауна хребетних тварин Чорнобильської зони відчуження (Україна). Славутич. 1-98.
- Годлевська О., Парнікоза І., Різун В., Фесенко Г., Куцоконь Ю., Загороднюк І., Шевченко М., Іноземцева Д. (2010): Фауна України: охоронні категорії. 2-е вид. К. 1-80.
- Домашевський С.В. (2004): Опыт учета хищных птиц в лесных биотопах. - Облік птахів: підходи, методики, результати. Житомир. 46-47.
- Домашевський С.В., Гащак С.П., Чижевський І.В. (2012): Дневные хищные птицы и совы Чернобыльской зоны отчуждения. - Беркут. 21 (1-2): 64-81.
- Зубаровський В.М. (1977): Фауна України. Т. 5. Птахи. Вип. 2. Хижі птахи. К.: Наукова думка. 1-332.
- Легайда І.С., Микитюк А.Ю., Панов Г.М. (1996): Состояние орлана-белохвоста (*Haliaeetus albicilla*) в 30-км зоне ЧАЭС. - Мат-ли конфер. 7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин. К. 30-31.
- Панов Г.М. (2004): Пространственное распределение и численность орлана-белохвоста в Чернобыльской зоне отчуждения. - Беркут. 13 (2): 226-229.
- Полуда А.М. (2000): До поширення орлана-білохвоста на Київщині. - Беркут. 9 (1-2): 122-123.
- Fischer W. (1995): Die Seeadler. NBB 221. 5. Auflage. Magdeburg: Westarp Wissenschaften; Heidelberg: Spektrum Akad. Verlag. 1-192.
- Mizera T. (1999): Bielik. Swiebodzin: Wyd. Lubuskiego klubu przyrodników. 1-195.